

# CPB Document

**No 1**

maart 2001

## **Het Nederlandse groeipotentieel op middellange termijn**

**F.J.H. Don** \*

\* Dit document bouwt op het werk van diverse collega's, waaronder met name Nick Draper, Free Huizinga, Barthold Kuipers, Gerard van Welzenis en Henry van der Wiel. Voorts hebben Kees Burk en Ruud Okker belangrijke bijdragen geleverd.

Centraal Planbureau  
Van Stolkweg 14  
Postbus 80510  
2508 GM Den Haag

Telefoon (070) 338 33 80  
Telefax (070) 338 33 50

ISBN 90 5833 063 X

## Ten geleide

Met het oog op de volgende verkiezingen voor de Tweede Kamer, die gepland staan voor mei 2002, buigen de politieke partijen zich in de komende maanden over het ontwerp van hun verkiezingsprogramma's. Daarbij heeft men behoefte aan een indruk van de groeiperspectieven voor de Nederlandse economie en de budgettaire ruimte die bij ongewijzigd beleid beschikbaar komt.

Dit document wil bijdragen aan een goed inzicht in het groeipotentieel tot 2006. Nog voor de zomer zal het CPB een boekhoudkundige berekening publiceren van de budgettaire ruimte in de volgende kabinetsperiode.

De analyse in dit document is geconcentreerd op de restricties die de aanbodzijde van de economie legt op de economische groei. In de uitgebreidere verkenning van de middellange termijn die het CPB in het komend najaar wil publiceren zal ook de vraagzijde in de beschouwing worden betrokken.

Met dit eerste CPB Document wordt de reeks Werkdocumenten in een wat ander jasje voortgezet. Hoewel CPB Documenten met auteursnaam worden gepubliceerd, neemt het CPB wel verantwoordelijkheid voor de inhoud van deze studies.

De directeur,

F.J.H. Don



## Inhoudsopgave

Ten geleide	3
1 Inleiding	7
2 Arbeidsaanbod	8
3 Evenwichtswerkloosheid	10
4 Arbeidsproductiviteit	12
5 Potentiële groei	17
6 Conjuncturele fluctuaties en trendmatige groei	20
7 Conclusie	22
Abstract	25



## 1 Inleiding

Sinds 1996 is het Nederlandse BBP in volume met gemiddeld 3,7% per jaar gegroeid. Dit hoge groeicijfer werd gedragen door een sterke groei van het arbeidsaanbod en een gunstige conjunctuur. Voor de komende jaren kan niet op eenzelfde groei van het arbeidsaanbod worden gerekend. Daartegenover kan de groei van de arbeidsproductiviteit versnellen, met name dankzij de investeringen in informatie- en communicatietechnologie (ICT).

In dit document proberen we een onderbouwde schatting te maken van de groeimogelijkheden voor de Nederlandse economie op middellange termijn. Daarbij gebruiken we de zogenoemde productiefunctie-methode om een analyse te maken van de groei van de potentiële productie. Deze potentiële groei wordt bepaald door de structurele groei van het arbeidsaanbod, de ontwikkeling van de evenwichtswerkloosheid en de structurele groei van de arbeidsproductiviteit. De feitelijke groei kan lager zijn dan de potentiële, maar soms ook hoger (zie kader).

---

### Wat is potentiële groei?

Potentiële groei is een korte aanduiding van de groei van de potentiële productie. Onder de potentiële productie verstaan we het houdbare niveau van productie dat bereikt kan worden gegeven de productiestructuur, de stand van de technologie en de beschikbare productiefactoren. Dit houdbare niveau ligt lager dan de technisch maximaal haalbare productie, waarbij de beschikbare productiefactoren maximaal worden benut. In de praktijk is deze maximale benutting niet houdbaar en niet efficiënt. De houdbare inzet van de factor arbeid wordt bepaald door de evenwichtswerkloosheid. Dat is het werkloosheidsniveau waar de aanpassingsprocessen in de economie naar toe bewegen. De potentiële werkgelegenheid is het structurele arbeidsaanbod minus de evenwichtswerkloosheid. De potentiële productie is de potentiële werkgelegenheid maal het structurele niveau van de arbeidsproductiviteit, dat bepaald wordt door de kapitaalintensiteit en de stand van de technologie.

Het verschil tussen de feitelijke en de potentiële productie wordt gewoonlijk aangeduid als de *output gap*. Deze kan dus zowel positief (hoogconjunctuur) als negatief (laagconjunctuur) zijn.

Om verschillende redenen kan de feitelijke of verwachte groei afwijken van de potentiële groei. Komend vanuit een situatie van laagconjunctuur kan de feitelijke groei gemakkelijk groter zijn dan de potentiële groei, vanuit een situatie van hoogconjunctuur is het omgekeerde waarschijnlijker. Voorts kan het niveau van de potentiële productie vrij plotseling veranderen, bijvoorbeeld door een technologieschok of doordat een belastingherziening de evenwichtswerkloosheid belangrijk verlaagt. De verandering in de potentiële productie zal in een dergelijk geval pas geleidelijk doorwerken naar de feitelijke productiemogelijkheden.

---

Voor de periode 2002-2006 schatten we de groei van het potentiële BBP op gemiddeld 2¼% per jaar, tegen een potentiële groei van 3¼% per jaar in 1996-2001. De verwachte versnelling in de structurele arbeidsproductiviteit weegt niet op tegen de vertraging in de potentiële werkgelegenheid. Als de economie op middellange termijn terugkeert naar een conjunctureel neutrale positie, dan zal de feitelijke productiegroei de komende jaren gemiddeld iets lager liggen dan de potentiële groei, ter correctie van de hoogconjunctuur in het startjaar.

Bij de analyse<sup>1</sup> stuiten we op een aantal onzekerheden, die we tentatief kwantificeren in onzekerheidsmarges van plus of min één standaardfout. Ondanks de wisselende achtergrond en het soms informele karakter van deze kwantificering, krijgen we zo een indicatie van de omvang van de relevante onzekerheden.<sup>2</sup> Voor de potentiële groei resulteert een marge van  $\pm 0,4\%$ -punt.

## 2 Arbeidsaanbod

De afgelopen jaren is het arbeidsaanbod in Nederland sterk gegroeid. In de periode 1996-2001 nam het arbeidsaanbod in personen met gemiddeld 2,0% per jaar toe, tegen gemiddeld 1,4% per jaar in de periode 1990-1995. Op grond van de demografische ontwikkeling moest juist een tragere groei van het arbeidsaanbod worden verwacht. De afname van de demografische groei (van 0,8 naar 0,3% per jaar) is ten dele gecompenseerd door de effecten van het beleid gericht op participatie-bevordering, waarbij met name de aanscherping van het criterium voor arbeidsongeschiktheid in 1994 en de daarmee gepaard gaande strengere WAO-(her)keuringen genoemd moeten worden. Zonder twijfel heeft daarnaast de gunstige conjunctuur een bijdrage geleverd aan de snelle groei van het arbeidsaanbod: de scherpe daling van de werkloosheid heeft de baanvindkansen van werkzoekenden sterk verbeterd, en zo het arbeidsaanbod aangemoedigd (*encouraged worker effect*). Maar onduidelijk is of de trendmatige participatiestijging van vrouwen dankzij de gunstige arbeidsmarkt in de tijd naar voren is gehaald, of dat deze trend onderliggend toch sterker is dan eerder was gedacht.

Voor de analyse van de potentiële groei is van belang of diegenen die zich vanwege de gunstige baanvindkansen op de arbeidsmarkt hebben gemeld, deze markt weer verlaten wanneer de werkloosheid oploopt. Een periode van werkervaring vergroot de inzetbaarheid en versterkt de arbeidsmarktoriëntatie van de betrokkenen. Daarom zal een minder krappe arbeidsmarkt waarschijnlijk niet tot gevolg hebben dat de conjuncturele toetreders weer uittraden. Wel moet er rekening mee worden gehouden dat bij hogere werkloosheid anderen, die bijvoorbeeld na reorganisatie-ontslag minder arbeidskansen zien, om conjuncturele redenen de arbeidsmarkt verlaten (eventueel via WAO of VUT). Hier is van belang dat de evenwichtswerkloosheid sinds 1992 belangrijk is gedaald (zie hierna in paragraaf 3), zodat een evenwichtsherstel op de arbeidsmarkt een relatief kleine stijging van de werkloosheid met zich brengt. Een en ander betekent dat de extra stijging van de arbeidsparticipatie die door de gunstige conjunctuur is uitgelokt, in belangrijke mate een structureel karakter heeft.

<sup>1</sup> Technische achtergrondnotities zijn beschikbaar via [www.cpb.nl](http://www.cpb.nl), of op aanvraag bij het Centraal Planbureau. Cijfers tot en met 2001 zijn ontleend aan het Centraal Economisch Plan 2001.

<sup>2</sup> De marges van (sub-)totalen zijn berekend onder de veronderstelling van onafhankelijkheid van de onderdelen (dus als de wortel uit de som van de kwadraten van de afzonderlijke marges), tenzij anders is aangegeven.



**Tabel 2.1 Groei van het arbeidsaanbod naar componenten, 1990-2006**

	1990-1995	1996-2001	2002-2006 raming	onzekerheidsmarge
	mutaties per jaar in %			%-punt
Demografie	0,8	0,3	0,1	± 0,10
w.v. bevolkingsomvang	0,5	0,5	0,6	.
leeftijdsopbouw	0,3	-0,2	-0,4	.
Participatie	0,6	1,7	1,0	± 0,18
w.v. beleidseffecten	0,1	0,4	0,5	± 0,10
trend	.	0,8	0,5	± 0,15
overig	.	0,5	.	.
Totaal (in personen)	1,4	2,0	1,1	± 0,20
w.v. structureel	1,4	1,8	1,1	± 0,20

Voor de komende jaren brengt de demografische ontwikkeling opnieuw een vertraging van de groei van het arbeidsaanbod. Uitgaande van de nieuwste bevolkingsprognose van het CBS<sup>3</sup> blijft de omvang van de beroepsgeschikte bevolking nog met 0,6% per jaar toenemen. Maar de naoorlogse geboortegolf komt op een leeftijd waarbij de arbeidsparticipatie scherp terugloopt. Dit vergrijzingseffect zorgt ervoor dat de demografische component in de groei van het arbeidsaanbod terugloopt van 0,3% per jaar in 1996-2001 tot 0,1% per jaar in de raming voor 2002-2006. De onzekerheidsmarge bij de demografische component (± 0,1 %-punt) is afgeleid van de onzekerheidsvarianten die het CBS heeft gemaakt voor de immigratie.

Door de snelle stijging van de arbeidsparticipatie van vrouwen in de afgelopen jaren is nu al een participatiegraad bereikt die trendmatig pas voor 2006 werd voorzien. Dit kan betekenen dat de trendmatige groei dankzij de gunstige arbeidsmarktsituatie in de tijd naar voren is gehaald, en dat voor de komende jaren structureel gerekend moet worden met een hernemen van de oude trend, dat wil zeggen het groeitempo dat eerder vanaf 2007 werd verwacht. Deze hypothese ligt ten grondslag aan de onderkant van de onzekerheidsmarge bij de trend. Voor het bepalen van de bovenkant is aangenomen dat de snelle groei van de laatste jaren doorzet, wel rekening houdend met enige afbuiging van leeftijdspecifieke trends naarmate 'natuurlijke' bovengrenzen worden benaderd. De centrale raming houdt het midden tussen deze twee alternatieven.

Vergeleken met de trendmatige groei ligt de participatiestijging in 1996-2001 0,5%-punt hoger. De oorzaak ligt deels bij een forse verschuiving van kleine deeltijdbanen (minder dan 12 uur per week) naar grotere deeltijdbanen in 1998.<sup>4</sup> Deze extra groei – met name bij jongeren en

<sup>3</sup> A. de Jong, 'Bevolkingsprognose 2000-2050', Maandstatistiek van de bevolking, CBS januari 2001, blz. 17-25.

<sup>4</sup> Kleine deeltijdbanen tellen niet mee voor de werkgelegenheid in personen.

mannen – heeft geen trendmatig karakter, maar moet grotendeels wel als structureel worden aangemerkt (zie hierboven).

Sinds een tiental jaren zijn veel beleidsmaatregelen gericht op bevordering van het arbeidsaanbod. Er is sprake van betere prikkels en maatregelen voor preventie en reïntegratie van inactiviteit, een grotere netto inkomenspremie op werk boven niet-werk, en ruimere mogelijkheden voor het combineren van arbeid en zorg. De gunstige effecten op het arbeidsaanbod treden meestal geleidelijk op over een reeks van jaren. Het beleidseffect op het arbeidsaanbod in de periode 1996-2001 wordt geschat op 0,4% per jaar. Gegeven het nu al in gang gezette beleid (met name de belastingherziening 2001 en diverse WAO-maatregelen) zijn ook voor de komende jaren gunstige beleidseffecten op de groei van het arbeidsaanbod te verwachten. Op grond van analyses met MIMIC<sup>5</sup> is voor het effect van de belastingherziening gerekend met 40 dzd personen (0,5%), verdeeld over de jaren 2001-2006. Een belangrijke onzekerheid ligt bij de effectiviteit van het WAO-beleid.

In de laatste regel van tabel 2.1 is vermeld welk deel van de groei van het arbeidsaanbod als structureel is aangemerkt. Voor het verleden is dit afgeleid uit toepassing van een Hodrick-Prescott-filter voor de periode 1971-2000. Voor de toekomst geven de totaalcijfers de structurele groei weer.

Zoals tabel 2.1 laat zien mondt de analyse uit in een centrale raming voor de structurele groei van het arbeidsaanbod met 1,1% per jaar in 2002-2006. De onzekerheidsvarianten duiden op een marge van  $\pm 0,2\%$ -punt.

Wanneer de raming langs dezelfde lijnen wordt verlengd tot 2010, blijkt dat de arbeidsaanbodgroei verder vertraagt tot circa 0,8% per jaar in 2007-2010. Voor 2010 resulteert dan een participatiegraad die hoger ligt dan waarmee voor dat jaar gerekend is in CPB (2000), 'Ageing in the Netherlands'. Dit is vooral het gevolg van een hogere trendmatige groei, maar ook van een hoger uitgangsniveau door sterk herziene CBS-cijfers. De participatie van vrouwen nadert dan het huidige Zweedse niveau, zodat na 2010 de trendmatige groei verder zal afbuigen.

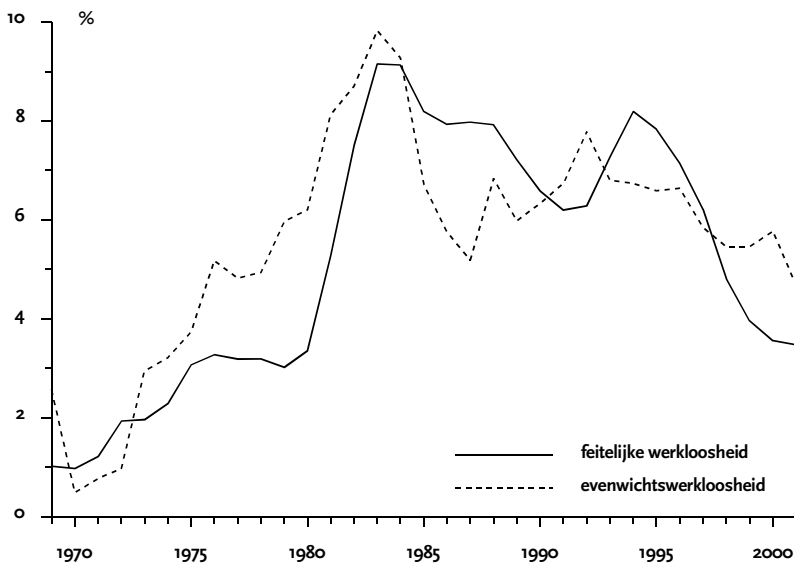
### **3 Evenwichtswerkloosheid**

Naast het arbeidsaanbod is de evenwichtswerkloosheid van belang bij de bepaling van het potentiële of houdbare niveau van de werkgelegenheid. De evenwichtswerkloosheid is het werkloosheidsniveau dat resulteert na correctie voor incidentele en conjuncturele factoren. Het is tevens het niveau van werkloosheid waar de aanpassingsprocessen in de economie naar toe bewegen. De potentiële werkgelegenheid is gelijk aan het structurele arbeidsaanbod minus deze evenwichtswerkloosheid.

<sup>5</sup> Zie 'Economische gevolgen van de Belastingherziening 2001', CPB Werkdocument 115.

In recent onderzoek<sup>6</sup> bleek dat het niveau van de evenwichtswerkloosheid afhangt van drie variabelen: de wig, de relatieve uitkeringshoogte en de reële rente. De eerste twee worden vooral door het beleid bepaald, de reële rente is voor een open economie als de Nederlandse grotendeels exogeen. Figuur 3.1 toont het geschatte verloop van de evenwichtswerkloosheid (gestippelde lijn) en de feitelijke werkloosheid (doorgetrokken lijn) vanaf 1969.

**Figuur 3.1 Feitelijke werkloosheid en evenwichtswerkloosheid, 1969-2001.**



De figuur laat zien dat de stijging van de werkloosheid in de jaren zeventig en begin jaren tachtig grotendeels een structureel karakter had. De wig en de relatieve uitkeringshoogte stegen toen sterk. In de saneringsperiode die daarop volgde, daalde de evenwichtswerkloosheid aanvankelijk snel. Echter, het gunstige effect van de daling van de wig en de relatieve uitkeringshoogte werd eind jaren tachtig en begin jaren negentig deels teniet gedaan door de forse stijging van de reële rente. Na 1992 daalde de evenwichtswerkloosheid gestaag, door een verdere daling van het relatieve uitkeringsniveau en een daling van de reële rente.

In 2001 daalt de evenwichtswerkloosheid met ruim 1%-punt. Deze scherpe daling wordt veroorzaakt door de invoering van het nieuwe belastingstelsel. De daling van de tarieven van de directe belastingen op arbeid en de stijging van de indirecte belastingen leiden per saldo tot een daling van de wig. Hierdoor daalt de evenwichtswerkloosheid met 1%-punt. Daarnaast leiden de introductie van een arbeidskorting en het vervallen van het arbeidskostenforfait en het inactievenforfait per saldo tot een daling van de relatieve uitkeringshoogte (in netto termen), hetgeen de evenwichtswerkloosheid met nog eens ¼%-punt doet dalen.

<sup>6</sup> D.P. Broer, D.A.G. Draper en F.H. Huizinga, 'The Equilibrium Rate of Unemployment in the Netherlands', *De Economist* 148 (2000), blz. 345-371.

Voor latere jaren houden we de evenwichtswerkloosheid in deze analyse constant. Omdat in 2001 de feitelijke werkloosheid beneden de evenwichtswerkloosheid ligt, zal evenwichtsherstel op de arbeidsmarkt gepaard gaan met een stijging van de feitelijke werkloosheid. Bij gegeven beleidsuitgangspunten (voor wig en relatieve uitkeringshoogte) zit de belangrijkste onzekerheid in de reële rente (na belasting). Over de periode 1980-2000 kent de reële rente een standaardfout van 1%-punt. Deze onzekerheidsmarge voor de reële rente in 2006 komt overeen met eenzelfde marge in het niveau van de evenwichtswerkloosheid, ofwel  $\pm 0,2\%$ -punt in de gemiddelde jaarlijkse mutatie over 2002-2006.

## 4 Arbeidsproductiviteit

In 1995 was de Nederlandse arbeidsproductiviteit per gewerkt uur op macro-niveau een van de hoogste ter wereld, en vergelijkbaar met die in de VS.<sup>7</sup> Vooral de industrie laat in Nederland een topprestatie zien. Het is dus niet meer zo eenvoudig om een hoge groei van arbeidsproductiviteit te bereiken door imitatie en inhaal van technologische ontwikkeling. Tabel 4.1 laat zien dat de productiviteit in de industrie in de loop van de jaren negentig een lager groeitempo ging vertonen. Vooral de voedings- en genotmiddelenindustrie en de chemie kampen met een historisch lage productiviteitsgroei.

**Tabel 4.1 Groei van de arbeidsproductiviteit<sup>a</sup> in Nederland, 1981-1999**

	1981-1990	1991-1999	w.v. 1997-1999
	mutaties per jaar in %		
Marktsector	2,2	1,3	1,8
Industrie	3,0	2,8	2,3
w.v. ICT-industrie	2,3	5,4	5,1
Commerciële diensten	1,2	1,0	2,0
w.v. ICT-diensten	2,7	2,8	6,4

<sup>a</sup> Volume toegevoegde waarde tegen factorkosten per arbeidsjaar.

De toename van de arbeidsproductiviteit in de marktsector<sup>8</sup> is in internationaal perspectief gering.<sup>9</sup> Dit wordt voor een belangrijk deel veroorzaakt door de gematigde ontwikkeling in de

<sup>7</sup> B. van Ark en R.H. McGuckin, International comparisons of labor productivity and per capita income, Monthly Labor Review, July 1999, blz. 33-41.

<sup>8</sup> In dit artikel wordt voor Nederland de marktsector gedefinieerd exclusief delfstoffenwinning en verhuur van en handel in onroerend goed. De arbeidsproductiviteitsgroei in de marktsector wordt ook beïnvloed door ontwikkelingen buiten de industrie en de commerciële diensten. Cijfermatig is met name de invloed van de rentemarge van betekenis.

<sup>9</sup> Europese Commissie, 'The EU economy: 2000 Review', november 2000.

commerciële dienstensector. Wel is in deze sector na 1996 een versnelling opgetreden, in het bijzonder bij de ICT-diensten. Daardoor kwam de productiviteitsgroei in de marktsector na 1996 duidelijk hoger uit dan in de eerste helft van de jaren negentig.

Ondanks de matige groeicijfers in de tweede helft van de jaren negentig scoort de Nederlandse industrie in internationaal perspectief niet slecht. Tabel 4.2 toont voor een aantal landen de ontwikkeling in 1990-1998, met een onderscheid naar ICT-intensieve en minder ICT-intensieve bedrijfstakken.<sup>10</sup> Dat Nederland op macro-niveau een trage groei van de arbeidsproductiviteit heeft laten zien moet volgens deze tabel worden toegeschreven aan de relatief achterblijvende prestaties van de ICT-intensieve dienstentakken. Tegen deze achtergrond is het verheugend dat juist in die takken na 1996 een verbetering optreedt.

**Tabel 4.2 Groei van de arbeidsproductiviteit<sup>a</sup> in internationaal perspectief, 1990-1998**

	Denemarke n	Frankrijk	Duitsland	Italië	VS	Nederland	gemiddeld e
	mutaties per jaar in %						
Totale economie	1,5	1,1	2,3	1,6	1,5	1,0	1,5
w.v.							
ICT-intensieve industrie	3,9	6,4	5,0	2,8	5,6	4,6	4,7
Overige industrie	0,8	2,9	3,2	2,1	2,7	2,5	2,4
ICT-intensieve diensten	1,9	0,6	2,9	2,0	2,2	1,3	1,8
Overige diensten	1,0	0,1	0,9	0,4	1,0	0,4	0,6

<sup>a</sup> Volume toegevoegde waarde tegen factorkosten per werkende.

Bron: Bart van Ark (2000), De vernieuwing van de oude economie. Nederland in een internationaal vergelijkend perspectief, Koninklijke Vereniging voor Staathuishoudkunde, Preadviezen 2000.

Op grond van econometrisch onderzoek<sup>11</sup> over de periode 1970-1999 hanteren we voor de marktsector een CES-productiefunctie met arbeidsbesparende technische vooruitgang. Tabel 4.3 geeft de opbouw van de structurele arbeidsproductiviteit zoals bepaald met deze productiefunctie. Naar schatting heeft de arbeidsbesparende technische vooruitgang in de jaren negentig jaarlijks gemiddeld 1,9 %-punt bijgedragen aan de groei van de structurele arbeidsproductiviteit in de marktsector. Door afronding net niet zichtbaar is de lichte versnelling in deze bijdrage, zodat bij technische extrapolatie een raming van 2,0%-punt resulteert voor 2002-2006 (zie ook figuur 4.1). De versnelling kan verklaard worden uit een geleidelijk zichtbaar worden van ICT-effecten.

<sup>10</sup> Tot de ICT-intensieve industrie worden onder meer grote delen van de metaalsector gerekend. De ICT-intensieve diensten omvatten onder andere de post- en telecomsector, bank- en verzekeringswezen, computerservicebedrijven en onderzoeksinstituten.

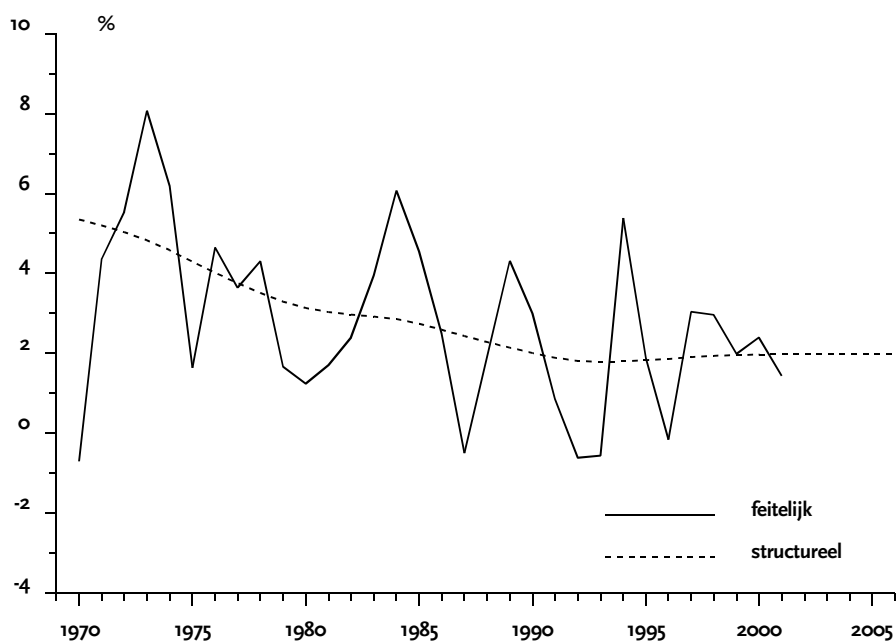
<sup>11</sup> Zie achtergrondnotitie over de productiefunctie.

**Tabel 4.3 Opbouw structurele groei arbeidsproductiviteit marktsector, 1990-2006**

	1990-1995	1996-2001	2002-2006	onzekerheids- marge
	mutaties per jaar in %			%-punt
Arbeidsbesparende technische vooruitgang	1,9	1,9	2,0	± 0,25
Effect arbeidstijd (uren per arbeidsjaar)	0,0	- 0,1	0,0	
Effect kapitaalintensiteit	- 0,3	- 0,1	0,2	± 0,10
Structurele arbeidsproductiviteit marktsector	1,5	1,7	2¼	± 0,30
Idem, totale economie	1,5	1,2	1¾	± 0,25

Ook ICT-gerelateerd, en voor de versnelling van de arbeidsproductiviteit kwantitatief belangrijker, is de verwachte stijging van de (structurele) kapitaalintensiteit. Al in 1998 kwam een einde aan de gestage daling van deze determinant. De verwachte stijging in 2002-2006 is gebaseerd op het geleidelijk bereiken van de kapitaal-arbeid verhouding die past bij het structureel evenwichtige niveau van de factor- prijsverhouding.<sup>12</sup> De hiervoor vereiste investeringsquote is ongeveer even hoog als die in 2000-2001.

**Figuur 4.1 TFP-groei, 1970-2006**



<sup>12</sup> Deze analyse sluit aan op Draper en Huizinga, 'ELIS: Equilibrium labour income share', De Economist 148 (2000), blz. 671-684.

De arbeidsbesparende technische vooruitgang is gemeten als het structurele deel van de groei in de 'total factor productivity' (TFP, zie figuur 4.1).<sup>13</sup> Deze TFP-groei komt overeen met het zogenoemde Solow-residu bij de toedeling van productiegroei naar de bijdragen van de productiefactoren.

### **Onzekerheid arbeidsproductiviteit**

De ICT-revolutie heeft op twee manieren invloed op de raming van de structurele arbeidsproductiviteit: via een versnelling in de arbeidsbesparende technische vooruitgang en via een stijging van de structurele kapitaalintensiteit. Beide effecten zijn ook in recente jaren zichtbaar, al is het riskant om aan recente cijfers veel waarde toe te kennen voor een structurele analyse. In vergelijking met andere Europese landen loopt Nederland voorop met investeringen in ICT, zij het dat Nederland nog achterblijft bij de Verenigde Staten.<sup>14</sup> In toepassingen van ICT zijn ook enkele Europese landen (met name in Scandinavië) verder dan Nederland. Hier liggen dus nieuwe mogelijkheden voor imitatie en inhaal van technologische ontwikkeling.

Een en ander biedt houvast voor twee onzekerheidsvarianten rond de projectie van de structurele arbeidsproductiviteit. In variant A zet de ICT-revolutie niet door: de arbeidsbesparende technische vooruitgang zakt terug naar de neerwaartse trend van voor 1993 (zie figuur 4.1) en de kapitaalintensiteit stijgt minder dan in de centrale raming.<sup>15</sup> In variant B zijn de ervaringen van de afgelopen vijf jaar in de VS maatgevend voor de komende vijf jaar in Nederland. Dit vereist een zorgvuldige bestudering van de Amerikaanse cijfers per sector. Daartoe toont tabel 4.4 de groei van de arbeidsproductiviteit in de jaren negentig voor de VS en Nederland, onderscheiden naar sectoren.

In de Nederlandse ICT-sector groeide de arbeidsproductiviteit in de tweede helft van de jaren negentig met gemiddeld 5 à 6% per jaar, tegen 8 à 10% per jaar in de VS.<sup>16</sup> Niet alleen de relatieve omvang, maar ook de samenstelling van de ICT-sector is in Nederland anders: Nederland produceert weinig ICT-goederen, de deelsector met de hoogste productiviteitsgroei. Juist door het grote aandeel van de ICT-diensten, die deels ook een ander karakter hebben dan die in de VS, is het niet zo eenvoudig om de Amerikaanse cijfers van de afgelopen vijf jaar te vertalen naar Nederlandse cijfers voor de komende vijf jaar. Ook speelt het verschil in

<sup>13</sup> Omdat de gekozen productiefunctie geen kapitaalbesparende technische vooruitgang kent, wordt alle structurele TFP-groei aan arbeid toegedeeld.

<sup>14</sup> H.P. van der Wiel, 'Meer ICT en meer groei', ESB 8 september 2000, blz. 696-698.

<sup>15</sup> Omdat beide betrekking hebben op de invloed van ICT, is de onzekerheid over het tempo van technische vooruitgang positief gecorreleerd met de onzekerheid over de kapitaalintensiteit; gerekend is met  $\rho = 0,35$ .

<sup>16</sup> Gebaseerd op cijfers van het US Department of Commerce. Andere bronnen geven soms sterk afwijkende cijfers voor de arbeidsproductiviteitsgroei in de ICT-sector in de VS. De definitie van ICT-sector die het Department of Commerce hanteert lijkt het beste aan te sluiten bij die we voor Nederland hanteren.

**Tabel 4.4 Groei van de arbeidsproductiviteit<sup>a</sup> in de Verenigde Staten en Nederland, 1990-2006**

	1990-1995		1996-2001		2002-2006	
	VS	Nederland	VS	Nederland	Nederland Variant A	Variant B
	mutaties per jaar in %					
ICT-sector	9	4,3	8½ <sup>b</sup>	5½	4	8
Rest marktsector	1	1,2	2 <sup>b</sup>	1	1¼	2
Totaal marktsector	1,6	1,4	2,9	1,5	2	2½
Totale economie	1,3	1,4	2¾	1,0	1½	2

<sup>a</sup> Voor 2002-2006 in beide varianten de structurele arbeidsproductiviteit.

<sup>b</sup> Periode 1996-1999.

Bronnen VS: National Accounts, Bureau of Labor Statistics, Department of Commerce; NL: CBS, CPB.

meetmethoden ons hier parten, omdat de VS wel en Nederland (nog) geen hedonische prijsindices hanteert voor ICT-producten. In de voorzichtige variant realiseert de Nederlandse ICT-sector in 2002-2006 gemiddeld 4% jaarlijkse groei van de arbeidsproductiviteit. Voor de optimistische variant lijkt 8% een plausibel cijfer. Daarin ligt dan besloten dat de ICT-diensten het tempo van de afgelopen jaren vasthouden, terwijl de ICT-industrie een tempo van arbeidsproductiviteitsgroei behaalt dat ruwweg half zo groot is als dat in de VS in het recente verleden.

In de rest van de marktsector nam de groei van de arbeidsproductiviteit in de VS toe van gemiddeld 1% per jaar in 1990-1995 tot 2% per jaar in 1996-1999. Hoge investeringsniveaus hebben in de VS de kapitaalintensiteit buiten de ICT-sector verhoogd en daarmee ook de arbeidsproductiviteit. Voor een deel is hier sprake van conjuncturele effecten. Er zijn uiteenlopende opvattingen over de mate waarin de hoge ICT-investeringen in de VS hebben bijgedragen aan een versnelling van de structurele productiviteitsgroei buiten de ICT-sector.<sup>17</sup>

In Nederland nam de groei van de arbeidsproductiviteit in de rest van de marktsector, blijkens tabel 4.4, eerder af dan toe; maar exclusief het incidenteel<sup>18</sup> lage cijfer in 1996 lag het groeitempo van de arbeidsproductiviteit in beide helften van de jaren negentig op gemiddeld 1¼% per jaar. Ook in Nederland wijzen de hoge investeringsquote en de krappe arbeidsmarkt op een stijging van de kapitaalintensiteit. Voor een belangrijk deel weerspiegelt de hoge investeringsquote ook hier de omvangrijke investeringen in ICT<sup>19</sup>, en net als in de VS is sprake van een moeilijk te bepalen conjuncturele component. Per saldo is in Nederland een versnelling van de structurele groei van de arbeidsproductiviteit buiten de ICT-sector alleszins aannemelijk. In 1997-2000 bedroeg de feitelijke groei van de arbeidsproductiviteit in de marktsector exclusief

<sup>17</sup> 'Productivity on stilts', The Economist, 10-6-2000, p.112.

<sup>18</sup> In 1996 werd de groei van de arbeidsproductiviteit in de marktsector o.a. sterk gedrukt door een statistisch effect van de rentemarge. Zie hierover verder de achtergrondnotitie over de sectorale arbeidsproductiviteitsontwikkeling.

<sup>19</sup> Voor cijfers zie de Macro-Economische Verkenning 2001, blz. 41.



ICT gemiddeld 1,3% per jaar, bij een geschatte groei van de structurele arbeidsproductiviteit van 1½% per jaar. In de voorzichtige variant (A) versnelt de structurele groei naar 1¾% per jaar dankzij een verdere stijging van de kapitaalintensiteit. In de optimistische variant (B) is de versnelling ¼%-punt groter dankzij ICT-effecten.

De niet-marktsector omvat in de hier gehanteerde afbakening de collectieve sector (overheid en zorg) en de sectoren delfstoffenwinning en verhuur van en handel in onroerend goed. Gewoonlijk ligt de productiviteitsgroei in deze sectoren (gemiddeld) lager dan in de marktsector, zodat de groei van de arbeidsproductiviteit voor de totale economie lager uitkomt dan die voor de marktsector. De periode 1990-1995 was een uitzondering door een ongewoon sterke groei van de arbeidsproductiviteit in de delfstoffenwinning in die periode. Voor de projectieperiode 2002-2006 hanteren we voor de niet-marktsector een arbeidsproductiviteitsgroei van gemiddeld 0,5% per jaar.<sup>20</sup>

Voor de totale economie is de groei van de (structurele) arbeidsproductiviteit het gewogen gemiddelde van die in de marktsector en die in de niet-marktsector. Voor 2002-2006 resulteert een onzekerheidsinterval van 1½% (variant A) tot 2% (variant B), rond de centrale raming van 1¾%.

## 5 Potentiële groei

In het voorgaande is geschetst welke ontwikkelingen zich aftekenen voor arbeidsaanbod, evenwichtswerkloosheid en arbeidsproductiviteit in de komende jaren. Welke potentiële groei kan hieruit nu worden afgeleid voor het BBP op middellange termijn? En hoe zien soortgelijke cijfers eruit voor de EU en de VS?

De groei van het potentiële BBP is de som van de groei van de potentiële werkgelegenheid en de structurele groei van de arbeidsproductiviteit. De potentiële werkgelegenheid is het structurele arbeidsaanbod minus de evenwichtswerkloosheid en representeert dus het effectief beschikbare arbeidsaanbod. Daarbij moet bovendien rekening worden gehouden met een verdere groei van deeltijdwerk: arbeidsaanbod en werkloosheid luiden in personen, maar potentiële werkgelegenheid en arbeidsproductiviteit in arbeidsjaren.

Behalve het effect van deeltijdwerk zijn alle determinanten in de voorgaande paragrafen aan de orde geweest. Het deeltijd-effect zal in de toekomst waarschijnlijk kleiner zijn dan in het verleden. De verdere toename van de participatie van vrouwen gaat weliswaar gepaard met een stijging van het aandeel deeltijdbanen, maar dit effect wordt in 2002-2006 deels

<sup>20</sup> Zie hierover verder de achtergrondnotitie over de sectorale arbeidsproductiviteitsontwikkeling.

**Tabel 5.1 Potentiële groei Nederland, 1990-2006**

	1990-1995	1996-2001	2002-2006	onzekerheids- marge
	mutaties per jaar in %			%-punt
Groei potentiële werkgelegenheid (in arbeidsjaren)	1,1	2,0	1,1	± 0,30
w.v. structurele groei arbeidsaanbod (in personen)	1,4	1,8	1,1	± 0,20
daling evenwichtswerkloosheid	- 0,1	0,3	0,0	± 0,20
effect deeltijd	- 0,2	- 0,2	- 0,1	± 0,10
Structurele groei arbeidsproductiviteit	1,5	1,2	1¼	± 0,25
Potentiële groei BBP	2,6	3,2	2¾	± 0,40
Feitelijke groei BBP	2,4	3,7	.	.

gecompenseerd door een verwachte stijging van het gemiddeld aantal gewerkte uren in zowel voltijd- als deeltijdbanen.

Tabel 5.1 laat zien dat per saldo de potentiële werkgelegenheid in 2002-2006 met gemiddeld 1% per jaar groeit, maar half zo snel als in 1996-2001. Verantwoordelijk voor deze scherpe vertraging zijn de afname van de groei in het arbeidsaanbod en het niet verder dalen van de evenwichtswerkloosheid. De verwachte versnelling in de structurele arbeidsproductiviteit met ½%-punt kan niet verhinderen dat de potentiële groei afneemt van 3,2% per jaar in 1996-2001 naar 2¾% per jaar in 2002-2006.

### Potentiële groei VS en EU

De tabellen 5.2 en 5.3 geven voor de Verenigde Staten en de Europese Unie een soortgelijke opstelling als tabel 5.1 voor Nederland. De cijfers voor 1990-2001 zijn afgeleid uit materiaal van de OESO (Economic Outlook, december 2000). Voor 2002-2006 zijn diverse bronnen gebruikt en bewerkt door het CPB.

In plaats van onzekerheidsmarges hebben we voor de EU en de VS lage en hoge varianten gemaakt voor 2002-2006. Voor de potentiële werkgelegenheidsgroei zijn de bandbreedtes gering, omdat hier geen grote onzekerheden lijken te schuilen. De verwachte groei van de potentiële werkgelegenheid in de VS is vergelijkbaar met die in Nederland, maar heeft een andere achtergrond: waar in Nederland de stijging uit een toename van de participatie moet komen, berust de groei in de VS vooral op een groeiende bevolkingsomvang. In de EU zijn beide componenten zwak, en wordt de groei van het effectieve arbeidsaanbod nog beperkt door een structurele daling van de gemiddelde arbeidstijd per werkende.

De bandbreedte in potentiële groei komt grotendeels op het conto van de structurele groei van de arbeidsproductiviteit. In de hoge variant continueert de VS de snelle productiviteitsgroei van de afgelopen vijf jaar. In de lage variant blijkt de snelle groei van de afgelopen jaren eenmalig. Het groeitempo van de arbeidsproductiviteit blijft wel boven dat uit de eerste helft van de jaren negentig, onder meer omdat de kapitaalintensiteit toen snel daalde. De twee

**Tabel 5.2 Potentiële groei Verenigde Staten, 1990-2006**

	1990-1995	1996-2001	2002-2006 lage variant	2002-2006 hoge variant
	mutaties per jaar in %			
Groei potentiële werkgelegenheid (in arbeidsuren)	1,3	1,2	1,0	1,2
w.v. structurele groei arbeidsaanbod (in personen)	1,3	1,1	1,0	1,2
daling evenwichtswerkloosheid	0,0	0,1	0,0	0,0
effect gemiddelde arbeidstijd	0,0	0,0	0,0	0,0
Structurele groei arbeidsproductiviteit	1,3	2,6	2,0	2,8
Potentiële groei BBP	2,6	3,8	3	4
Feitelijke groei BBP	2,3	3,9	.	.

productiviteitsvarianten voor de EU berusten op eenzelfde analyse als die voor Nederland, waarbij de ICT-sector afzonderlijk wordt beschouwd. Als de EU er, net als Nederland in variant B (tabel 4.4), in slaagt de Amerikaanse prestaties van de afgelopen vijf jaar na te volgen, dan kan de structurele groei van de arbeidsproductiviteit versnellen tot ruim 2½% per jaar. In de lage variant is de structurele productiviteitsgroei voor de EU constant gehouden op het tempo van het afgelopen decennium.

**Tabel 5.3 Potentiële groei Europese Unie (EU-15), 1990-2006**

	1990-1995	1996-2001	2002-2006 lage variant	2002-2006 hoge variant
	mutaties per jaar in %			
Groei potentiële werkgelegenheid (in arbeidsuren)	0,1	0,2	0,1	0,4
w.v. structurele groei arbeidsaanbod (in personen)	0,6	0,5	0,5	0,6
daling evenwichtswerkloosheid	-0,1	0,1	0,1	0,2
effect gemiddelde arbeidstijd	-0,4	-0,4	-0,4	-0,4
Structurele groei arbeidsproductiviteit	2,1	2,1	2,1	2,6
Potentiële groei BBP	2,2	2,3	2¼	3
Feitelijke groei BBP	1,6	2,6	.	.

De structurele groei van de arbeidsproductiviteit is in Nederland lager dan in de EU en sinds het midden van de jaren negentig ook lager dan in de VS. In vergelijking met de EU wordt het Nederlandse groeipotentieel geremd door het feit dat de arbeidsproductiviteit in ons land al een erg hoog niveau heeft. Het verschil met de VS hangt deels samen met een andere samenstelling naar bedrijfstakken en wordt in onbekende mate vertekend door verschillen in meetmethoden.<sup>21</sup> Met een verwachte potentiële groei van 2¾% per jaar in 2002-2006 kan Nederland binnen de

<sup>21</sup> Over meetproblemen en verschillende methoden, zie B. van Ark, 'Macro-economische statistiek: hoe en wat', ESB-dossier, 15 maart 2001, blz. D8 - D12.

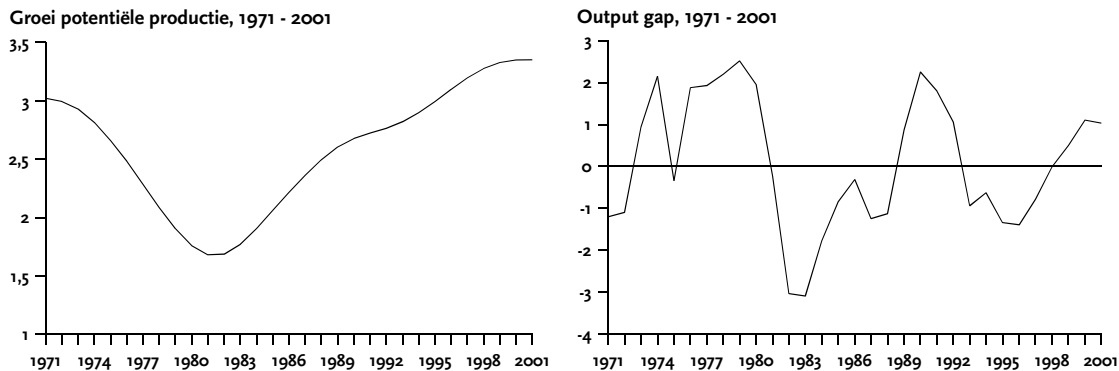
EU bovengemiddeld presteren, maar de VS kent zelfs in een conservatieve raming nog een sterker groeipotentieel.

---

### Potentiële groei: de statistische benadering

In de hoofdtekst volgen we een productiefunctie-methode om de groei van de potentiële productie te bepalen. De reden om die methode te kiezen is dat daarin alle relevante informatie systematisch wordt meegenomen. Daarnaast worden vaak statistische methoden toegepast, waarbij de potentiële productie wordt afgeleid uit het trendmatige verloop van de feitelijke productie in het verleden. De meest gangbare techniek daarvoor is toepassing van een Hodrick-Prescott-filter. Dit filter kent een door de gebruiker in te stellen parameter, die bepaalt hoezeer de geschatte groeitrend over het verleden mag fluctueren. Bij de vaak geprefereerde parameterwaarde van 100 resulteren voor het Nederlandse BBP onderstaande figuren van potentiële productie en *output gap*.

### Potentiële groei en output gap volgens een statistische methode, 1971-2000



De statistische benadering kent een aantal bezwaren. De methode geeft geen inzicht in de oorzaken van een verschil tussen feitelijke en potentiële productie. Zij biedt slechts een technische analyse van één cijferreeks. Er kan geen voorspellende waarde aan worden toegekend en er zijn geen handvatten voor het inbrengen van extra informatie, bijvoorbeeld over demografie of technologie. Tenslotte zijn de uitkomsten niet alleen afhankelijk van de waarde van de filter-parameter, maar ook erg gevoelig voor de precieze productiecijfers aan het begin en aan het eind van de reeks. Nieuwe of herziene cijfers kunnen de statistische schattingen van de potentiële groei sterk beïnvloeden.

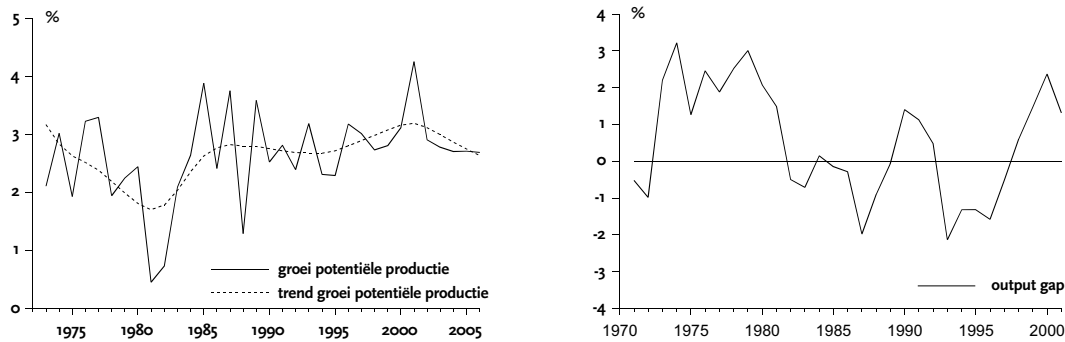
---

## 6 Conjuncturele fluctuaties en trendmatige groei

De feitelijke productie ligt soms onder en soms boven de potentiële productie. De zogenoemde *output gap* meet het verschil: een positief verschil duidt op een situatie van hoogconjunctuur, een negatief verschil op een situatie van laagconjunctuur. De conjuncturele situatie is neutraal bij een output gap van nul. Conjuncturele fluctuaties rond het pad van potentiële groei zijn het

gevolg van verschillen in de ontwikkeling van vraag- en aanbodfactoren op korte termijn. Voor een open economie als de Nederlandse is de externe vraag (wereldhandelsgroei) een belangrijke determinant van de conjunctuur. Daarnaast vertonen de particuliere binnenlandse bestedingen (investerings en consumptie) conjuncturele schommelingen, en ook het overheidsbeleid kan een stimulerende of juist een restrictieve invloed uitoefenen.

**Figuur 6.1 Potentiële groei en output gap volgens productiefunctie-methode, 1971-2001.**



Figuur 6.1 toont de potentiële groei en de output gap voor Nederland vanaf 1970. Gemiddeld is de potentiële groei in de jaren zeventig gedaald, maar sinds 1982 weer gestegen. De output gap in figuur 6.1 is afgeleid uit de confrontatie van feitelijk BBP en potentieel BBP. Een confrontatie met het voortschrijdend gemiddelde van de potentiële productie leidt tot een output gap die sterk lijkt op wat bij toepassing van een puur statistische methode wordt verkregen (zie kader).

In 2001 neemt de potentiële productie sterk toe en de output gap sterk af. Dit is het gevolg van de belastingherziening in dit jaar, die gunstig uitwerkt op het structurele arbeidsaanbod en op de evenwichtswerkloosheid. Beide effecten zullen met vertraging doorwerken naar het feitelijk gedrag op de arbeidsmarkt, zodat de snelle daling van de output gap enigszins misleidend is.

Sommige waarnemers meenden dat aan de langdurige hoogconjunctuur in de VS geen einde zou komen. Anderen, waaronder het CPB, waarschuwden herhaaldelijk voor een groeivertraging, en wezen op de groeiende onevenwichtigheden bij de betalingsbalans en de particuliere besparingen. De recente ontwikkelingen hebben weer eens laten zien dat het moment en de scherpte van een conjunctuur-omslag moeilijk te voorspellen zijn. Daarom concentreert men zich voor de middellange termijn vaak op de trendmatige ontwikkeling, wat praktisch vertaling krijgt in een conjunctureel neutrale positie voor het eindjaar van de

ramingsperiode.<sup>22</sup> Omdat voor Nederland in 2001 een positieve output gap van 1¼%-punt wordt geraamd, betekent terugkeer naar een conjunctureel neutrale positie in 2006 dat de feitelijke productiegroei in de tussenliggende jaren gemiddeld 0,25%-punt lager zal liggen dan de potentiële groei. Aldus resulteert een verwachte trendmatige BBP-groei van 2½% per jaar in 2002-2006.

De analyse van de potentiële groei in de VS en de EU wijst uit dat de structurele groei van de wereldeconomie geen groot obstakel hoeft te zijn voor het realiseren van deze trendmatige groei in Nederland. Over een wat langere termijn komen eventuele discrepanties tussen de groei van de relevante wereldhandel en de *ex ante* potentiële export van Nederland tot uiting in een aanpassing van de externe ruilvoet: bij een relatief snelle groei van de wereldhandel zal krapte op de nationale arbeidsmarkt leiden tot hogere reële lonen, bij een relatief snelle groei van het binnenlands productie-aanbod zal oplopende werkloosheid de loongroei beperken. Dergelijke aanpassingsprocessen strekken zich over meerdere jaren uit en kunnen een cyclisch patroon laten zien waarbij de werkloosheid soms onder, en soms boven het lange-termijn-evenwichtsniveau ligt.

Naast aanpassing van het reële loonniveau zijn er nog andere kanalen waarlangs aanpassingsprocessen gestalte kunnen krijgen. Te denken valt bijvoorbeeld aan werving van arbeidskrachten in het buitenland, verlenging of verkorting van werk- en bedrijfstijden, verschuiving van bedrijfsactiviteiten naar elders. De determinanten van de potentiële groei zoals ze hierboven in kaart zijn gebracht zijn dus minder exogeen dan de analyse tot dusver suggereert, al is het endogene karakter op middellange termijn (in casu tot 2006) waarschijnlijk van ondergeschikt belang. Mogelijke beleidsreacties komen in de volgende paragraaf aan de orde.

## 7 Conclusie

De analyse van de potentiële groei maakt duidelijk dat Nederland op middellange termijn het hoge groeitempo van de laatste jaren niet kan volhouden. De groei van het potentiële BBP wordt voor 2002-2006 geschat op 2¾% per jaar, ½%-punt minder dan in 1996-2001. Een trendmatig, conjunctureel neutraal beeld voor 2006 vereist<sup>23</sup> een afbouw van de output gap uit het startjaar, zodat een trendmatige groeiverwachting van 2½% per jaar resulteert.

<sup>22</sup> Voor zover concrete beleidsuitgangspunten voor de ramingsperiode wijzen op een restrictief dan wel stimulerend overheidsbeleid, zou daarvoor een correctie moeten plaatsvinden.

<sup>23</sup> Afbouw van de output gap in het startjaar leidt alleen tot een trendmatig scenario indien de potentiële groei over de horizon geen schokken laat zien. Aan deze voorwaarde is voldaan.

In zijn advies over de budgettaire systematiek voor de komende kabinetsperiode pleit de SER ervoor om het budgettaire beleid te baseren op een 'voorzichtig trendmatig' scenario.<sup>24</sup> Gelet op de onzekerheidsmarges zou de voorzichtigheid vorm kunnen krijgen in een marge van ¼%-punt onder de verwachte trendmatige groei. Aldus zou een voorzichtig trendmatig scenario voor 2002-2006 een BBP-groei van 2¼% per jaar inhouden. Voor de komende kabinetsperiode 2003-2006 is de conclusie niet anders.

Tot slot moet natuurlijk de vraag gesteld worden welke beleidsmaatregelen invloed kunnen hebben op de potentiële groei. Voor de bijdrage van het arbeidsaanbod is dat de bevordering van de arbeidsparticipatie, een bekend thema dat al langs een scala van beleidslijnen is opgepakt. Het gaat er vooral om te voorkomen dat de vergrijzing van de beroepsbevolking gepaard gaat met een scherpe daling van de arbeidsparticipatie. Kwantitatief lijken de beste kansen voor verder succes te liggen bij preventie van arbeidsongeschiktheid. Een volgend aanknopingspunt biedt de evenwichtswerkloosheid. Twee van de drie determinanten hiervan, de wig en de relatieve uitkeringshoogte, zijn rechtstreeks door het beleid te beïnvloeden. De ontwikkeling van de arbeidsproductiviteit, tenslotte, wordt primair bepaald door processen van innovatie en diffusie van technologie. Deze processen krijgen meer impulsen in een concurrerende en ondernemende omgeving. Oosterwijk<sup>25</sup> onderscheidt daarom drie pijlers voor een beleid gericht op verdere productiviteitsstijging: vergroting van de marktdynamiek, verbetering van het fiscale klimaat en versterking van de kennis- en innovatiebasis.

De effecten van beleidsmaatregelen op de genoemde terreinen zijn niet altijd goed te kwantificeren en komen soms pas met grote vertraging tot uiting in een hoger groeipotentieel. Maar over de hele breedte is weloverwogen beleid nodig om het groeipotentieel van de Nederlandse economie te versterken en erosie op kortere of langere termijn te voorkomen.

<sup>24</sup> Sociaal-Economische Raad, 'Sociaal-economisch beleid 2000-2004', Advies 00/08 (2000), blz. 232-236.

<sup>25</sup> J.W. Oosterwijk, 'Nieuwe bronnen van welvaartsgroei', ESB 5 januari 2001, blz. 4-7.





## Abstract

The high GDP growth rates of recent years in the Netherlands cannot be sustained in the medium term. The growth of labour supply shows a considerable decrease, while labour productivity is expected to accelerate somewhat. Trend growth for 2002-2006 is estimated at 2½%.

An analysis of Dutch growth potential using the production function method shows that growth of potential GDP slows down from an annual average rate of 3,2% in 1996-2001 to an estimated 2¾% per year in 2002-2006. The growth in labour productivity is expected to accelerate because of an anticipated increase in capital intensity in 2002-2006 as opposed to a decrease in 1996-2001. But on current policies the equilibrium rate of unemployment will fall no further and the structural growth of labour supply decreases from 1,8% per year in 1996-2001 to 1,1% per year in 2002-2006. The net result is a slowdown in the rate of growth of potential GDP.

Given the positive output gap in 2001 and the assumption of a cyclically neutral 2006, trend growth is estimated at 2½% per year for 2002-2006 and 2003-2006. The Social Economic Council advised to use a prudent trend scenario as a baseline for the next cabinet term (2003-2006). Considering the uncertainty margin of ±0,4 percentage points for the growth in potential GDP in the present analysis, a prudent trend scenario could be set at an annual rate of 2¼%.

